

Кыргыз Республикасындагы жалпыга маалымдоо каражаттарынын абалы тууралуу билдирүү

Жалпыга маалымдоо каражаттарын өнүктүрүү, сөз эркиндиги, демократия жана адам укуктарын коргоо майданында иш алып барган Эл аралык уюмдар Кыргыз Республикасында күчтүү жана жигердүү иш алып баруучу ЖМКлардын пайда болушуна жакшы шарт түзүлгөндүгүн, бирок аны менен катар журналисттердин жана медиа уюмдардын учурдагы абалында кооптонууну жараткан көптөгөн белгисиздик бар экенин белгилешет.

Жалпыга маалымдоо каражаттарын өнүктүрүү, сөз эркиндиги, демократия жана адам укуктары майданында иш алып барган Эл аралык коомчулуктун өкүлдөрү (алардын аттары билдирүүнүн алдында келтирилген) Кыргыз Республикасындагы басма сөз эркиндигинин абалына байланыштуу тынчсыздануусун билдирүү менен бул өлкөдө болуп жаткан окуяларды чагылдырууда кайсы гана ЖМК болбосун, басылмабы, теле жана радиобу, Интернетпи, алардын иш алып баруусунда эч бир тоскоолдуктардын болбосун билдиришет.

Акыркы үч жыл аралыгында ЖМКлардын абалы начарлап гана келди - цензура күч алды, айрым веб-сайттар ачтырылбады, редакцияларды басып алуулар орун алды, коркутуп-үркүтүү амалында айрым журналисттерге кылмыш иштери козголду, ал эми 2007-жылдын октябрында Алишер Саипов жана 2009-жылдын декабрында Геннадий Павлюк, ошондой эле Павлюктун өлтүрүлүшүн чагылдырып келген казак журналисти Саят Шелембаев киши колдуу болушту.

6-7-апрелдеги окуялардан кийин утурумдуу өкмөт бир катар алгылыктуу кадамдарды жасады:

1. «Эркин Европа»/«Азаттык» радиосунун кыргыз тилдүү уктуруулары калыбына келтирилди;
2. УТРКнын (КТР) жетекчилигине кесиптик деңгээли жогору, көз карандысыздыгы менен таанымал журналисттер коюлду;
3. - www.24.kg маалыматтык агенттигин күч менен басып алуу аракетин иликтөө иштери жүргүзүлүп, бул аракеттер мыйзамсыз болгондугу эл алдында моюнга алындыⁱ;
4. Президенттин аброюна шек келтирди деген айып менен, ушул жылдын март айында жабылган гезиттердин ишмердүүлүгүнө тыйуу салган тергөө кагазы жокко чыгарылдыⁱⁱ.

Бирок бул колдоого аларлык кадамдар менен кошо айрым терс көрүнүштөр да байкалды:

1. улуттук коопсуздук кызматтын куралчан кызматкерлери тарабынан www.24.kg маалымат агенттигин мыйзамсыз түрдө басып алуу аракети болду;

2. “Бешинчи канал” жана “Пирамида” кирген жеке менчик ЖМКларды мамлекеттин карамагына өткөрүү тууралуу пландарды жарыяладыⁱⁱⁱ;
3. утурумдуу өкмөттүн кадамдарын сындаган журналисттерге жана алардын укугун коргоочуларга телефон аркылуу коркутуп-үркүтүүлөр болду;
4. журналисттердин маалыматтарга жетүүсүнө, өзгөчө жер-жерлерде, чектөөлөрдүн киргизилиши^{iv};
5. утурумдук өкмөттүн чечим кабыл алуу процессинин жабыктыгы, ал тууралуу маалыматтын дээрлик жоктугу^v.

Утурумдуу өкмөттүн “оң маанайдагы” кадамдары мурдагы бийликтин ЖМКлардын үстүндөгү көзөмөлүн алып салууга багытталгандай, ал эми “терс маанайдагы” кадамдары, тескерисинче, жаңы бийликтин бул ЖМКлардын үстүндөгү көзөмөлүн бекитүү аракеттери деген шектенүүгө түрткү берет. Бул кайрылуунун алдына кол коюшкан эл аралык уюмдар эгер утурумдук өкмөт чын ыкластан сөз эркиндигин өнүктүрүүгө шарттарды түзгүсү келсе төмөнкү кадамдардын жасалышына чакырат:

1. Бардык журналисттердин жана медиа уюмдардын көз карандысыздыгын, эркиндигин жана коопсуздугун камсыз кылуу, жана ошондой эле басма сөз эркиндигин бузуу, кол салуу жана ошондой эле буга чейинки өлтүрүлгөн журналисттердин иши боюнча калыс, адилеттүү тергөө жүргүзүү жана ушундай мыйзамсыз иштерди токтотуу;
2. Кыргызстандын мыйзамчылыгында сөз эркиндигин камсыз кылган механизмдер эл аралык ченемдерге төп келген учурларда, алардын өз убагында жана бардык учурда колдонулушун камсыз кылуу, мисалы, 2007-жылы кабыл алынган маалыматка жетүү мыйзамынын алкагында;
3. Жаңы кабыл алына турган Конституцияда өз оюн эркин билдирүү, басма сөз эркиндиги жана маалыматка жетүү укуктарынын болушун камсыз кылуу;
4. Жаңы парламентке сунуштала турган ЖМК тууралуу мыйзамга демократиялык өзгөртүүлөрдү киргизүүнү, аны менен катар чиновниктердин аброюна шек келтиргендиги үчүн кылмыш жазасын алып салууну; коомдук телеберүүнүн демократиялык статусун жана лицензия берүүчү уюмдун көз карандысыздыгын камсыздоону; басылма ЖМКларды каттоодогу макулдук берүү системасын алып салууну; 2005-жылы кабыл алынган “Экстремисттик аракеттерге каршылык көрсөтүү жөнүндө” мыйзамында каралган ЖМКлардын ишмердүүлүгүндөгү чектөөлөрдү жокко чыгарууну; ЖМКларга бирдей экономикалык шарттарды түзүп берүүнү; тил боюнча ЖМКлардын ишмердүүлүгүндөгү чектөөлөрдү алып салууну убада кылуу;
5. Бардык бийлик бутактары бардык ЖМКларга маалыматка жетүүгө бирдей мүмкүнчүлүк бере тургандыгын камсыздаган так процедуралардын кабыл алынышы жана жарыяланышы;
6. Элге калыс, акыйкат маалыматтарды жеткирүүнү камсыз кылуу максатында УТРКны (КТР) коомдук телеберүүгө айлантуу маселесин тездетүү;
7. ЖМКлар мамлекеттин карамагына өткөрүлгөн жерлерде бул кадамдардын мыйзамдуулугун аныктоо үчүн соттук иштердин ачык-

айкын, акыйкат жүргүзүлүшү, андан соң аларды менчик ээлерине кайтаруу же саясатташпаган ачык тендердин негизинде жаңы менчик ээсине өткөрүп берүү ишин тездетүү;

8. 2010 жылдын 10 октябрына белгиленген президенттик шайлоонун калыс жана эркин өтүшүнө, ЖМКлардын көз карандысыздыкта жана эркиндикте иш алып баруулары маанилүү экенин таануу жана алардын ишмердүүлүгүнө шарт түзүп берүү.

Муну менен катар, бул кайрылууга кол койгон уюмдар, 2010-жылдын 27-июнуна белгиленген жаңы Конституцияны кабыл алуу боюнча референдум өтө эле чукул коюлгандыгын, башкы мыйзамдын долбоорун тыкан жана кеңири талкулоого убакыттын өтө эле аздыгын белгилешет.

Бул билдирүүдөн кийин, төмөндө аты аталган уюмдар тарабынан атайын доклад дайындалат. Доклад жакынкы эки жуманын ичинде жарыяланып, анда ЖМКлардын учурдагы абалы тууралуу анализ жана мындан аркы жүргүзүлө турган иш чаралар, сунуштар айтылат.

Кошумча маалымат үчүн төмөндөгү уюмдарга кайрылсаңар болот. International Media Support уюму менен кызматташуу үчүн Лотте Далман (Lotte Dahlman: ld@i-m-s.dk / +45 88 32 70 00).

Билдирүүгө кошулган Эл аралык ЖМКны өнүктүрүү, сөз эркиндигин жана адам укугун коргоо багытында иш алып барган уюмдар:

1. Аrtиkль XIX
2. ProMedia – Болгария радио жана телевизиондук окутуулар борбору
3. (CLD) Мыйзам жана демократия борбору
4. (CRD) Жаран укуктарын коргоочулар
5. (CPJ) Журналисттерди коргоо комитети
6. (VIKES) Финляндиянын ЖМК жана өнүгүү фондусу
7. (Швеция) Fojo медиа-институту
8. Freedom House
9. (Hivos) Жаңыдан өнүгүп келе жаткан өлкөлөр менен иштешкен Нидерландиялык гуманитардык институту
10. (IWPR) Тынчтык жана согушту чагылдыруучу институту
11. (IFJ) Эл аралык журналисттер федерациясы
12. (IMS) Эл аралык ЖМКны колдоо
13. (INSI) Эл аралык маалымат коопсуздук институту
14. (IPI) Эл аралык басма сөз институту
15. Интерньюс-Европа
16. Интерньюс-Нетуорк
17. (IREX) Эл аралык иликтөөлөр жана алмашуу кеңеши
18. (IREX Europe) Европадагы - эл аралык иликтөөлөр жана алмашуу кеңеши
19. Press Now уюму
20. (RSF) Чеги жок репортёрлор
21. Springboard – Швеция уюму
22. (UNESCO) Бириккен улуттар уюмунун билим берүү, илим жана маданият боюнча уюму

23. (AMARC) Катмандудагы бүткүл дүйнөлүк коомдук радиоуктуруулардын ассоциацияларынын бөлүмү
24. (WAN-IFRA) Бүткүл дүйнөлүк гезиттик жана маалыматтык-басылма ассоциациясы
25. (WPFC) Басма сөздүн эркиндиги үчүн бүткүл дүйнөлүк комитет

P.S

ⁱ Утурумдук өкмөттүн төрагасынын орун басары Азимбек Бекназаров 19-апрелдеги интервьюда: «Кыргызстандын Утурумдук өкмөтүнүн атынан мен «24.kg» маалымат агенттигинен атайы кызматтын кызматкерлеринин мыйзамсыз аракеттери үчүн кечирим сурайм», - деген.

ⁱⁱ Бул «Назар» жана «Ачык Саясат» гезиттери.

ⁱⁱⁱ 16-апрелдеги интервьюсунда Утурумдук өкмөттүн өкүлү Эдил Байсалов Утурумдук өкмөт “5-канал” менен “Пирамиданы” көзөмөлгө алганын жана мурдагы президенттин үй-бүлөсүнө тиешеси бар бардык телеканалдар мамлекет карамагына өткөрүлөөрүн билдирген. Мындай басып алуулар НТС компаниясын бей өкмөт медиа уюмдарына жана эл аралык коомчулука жардам сурап кайрылууга мажбур ылды.

^{iv} 15-апрелде Убактылуу өкмөттүн Ош шаарындагы Координациялык Кеңеши тарабынан кабыл алынган чечим өзгөчө тынчсыздандырууну жаратат. Анда облустун баардык ЖМКлары санкциясыз митингдерди, саясат жана инсандардын саясий көз караштарын жарыялоодо Маалымат боюнча комитет менен алдын ала макулдашуу каралган. Сөз эркиндигин сактаган мамлекетте маалыматтын таралышына бөгөт коюу болбошу зарыл.

^v Кабыл алынган чечимдердин кеч жарыяланышы, бир эле документтин эки башка үлгүсү жарыяланышы, буйруктарга оңдоолордун киргизилиши ачыктыктыктын жоктугун жана маалыматтын жетишсиздигин айгинелейт.